

Zaur Ustac

İndi zəruri və həssaslıq tələb edən yazı sahəsi hərbi mövzulu yazılardır. Günümüzdə - yeniyetmə və gənclərimizin bu qədər informasiya bolluğu içində itib-batdığı bir vaxtda bizim bundan vacib mövzumuz ola bilməz deyə düşünməkdəyəm.

Məncə, gəncliyin lazımlı-lazımsız, çox vaxt zərərli məlumatlarla istər-istəməz yükləndiyi vaxtda bu məsələyə xüsusi diqqət göstərilməlidir. Bundan əvvəlki yazılarda bir çox tanınmış və hələ bir o qədər də tanınmamış yazarlardan çoxlu misallar getirərək, nələrin, hansı istiqamətlərin bizə faydalı ola biləcəyi barədə mülahizələr irəli sürmüşdük. Ancaq, indi vəziyyət tamamilə fərqlidir. Ümumi yazılardan, standart romançılıqdan fərqli olaraq, hərbi mövzulu yazılar yazardan xüsusi dəqiqlik tələb edir ki, yazıçı müəyyən kriteriya və dəyərlərə ciddi əməl etməli, bu işə səthi yanaşmamalıdır. Əgər, ehtiyac yaranarsa mütləq peşəkar hərbiçilərdən, mütəxəssislərdən məsləhət və tövsiyələr almalı, bunu özünə eyib saymamalıdır. Əks təqdirdə, yeni öz bildiyi kimi, bir az hissə qapılıb, bir az da eşitdiyi real vəziyyəti əks etdirməyən şişirdilmiş söhbətlərdən bəhrələ-nərək qələmə alınan yazılar, povest, roman (indi dəb halını almış sənəddi romanlar da daxil olmaqla) deyil, olsa-olsa nağılvari publisistika şəklində, çox güllünc formada təzahür edir. Və əlbəttə, bunu çox az sayda oxucu kütləsi, o kütlə ki, onlar işin əsl ilə maraqlanırlar, bu yeni kitabı oxumaq üçün büdcələrindən pul ayırır, alır, oxuyur və gülür... Acı-acı gülür... Bilirsiniz, daha yaxşı anlaşılan olması üçün belə bir misal çəkim, hərbi mövzulu yazılar əslində məsələ, tibb, coğrafiyaya, idarəetməyə və s. konkret obyektə olan, dəqiq məsələ və terminlərdən istifadə olunan yazılardan heç nə ilə fərqlənir. Nəse xırda bir qeyri-dəqiqlik olsa, təxminən hamımızın sevə-sevə dəfələrlə izlədiyi "Bəxtiyar" flimindəki

HƏRBİ MÖVZULU YAZILAR - DÜNYANIN BİR RƏNGİ VAR...

o məşhur səhnəni ("10 metr - 5 metr" məsələsi) xatırladan güllünc vəziyyət ortaya çıxır. Hansı ki, xüsusi ilə son dövrlər Birinci Qarabağ Müharibəsindən bəhs edən yazılmış əsərlər belə səhvlərlə zəngindir. Bu qəbildən olan qeyri-müəyyənliklər əsasən subordinasiya məsələlərində və döyüş səhnələrini təsvir edərkən məlumatlılıqdan baş verir. Bu proses bir yandan təbiidir, çünki, məşhur yazarların da belə problemləri olub. Məsələn, dünyaca məşhur Remarkın (Erich Maria Remarque) əsərləri bu tip çatışmazlıqlarla doludur və onun fikirləri, təxəyülü bir tərəfli olub, gənc əsgər düşüncələrindən o yana keçə bilmir... Halbuki, ordu, müharibə təkcə əsgərlərdən ibarət olmayıb, daha mürəkkəb quruluşa malik bir təsisat və hadisədir. Hələlik bizim Remarkla heç bir işimiz yoxdur. Misalı sadəcə ruh düşkünlüyünə qapılmağa əsas olmadığını göstərmək məqsədi ilə çəkdim. Bir də axı biz hazırda müharibə vəziyyətində yaşayan ölkənin vətəndaşlarıyıq. Hardasa, az qala hamımızın ətrafında döyüş yolu keçmiş qazilərimiz, haliyədə hərbi xidmətini davam etdirən hərbi dost-tanışlarımız var. Sadəcə bu məsələdə bir balaca diqqətli və məsuliyyətli olmaq tələb olunur. Bütün şübhəli məqamlarda təxəyülün məhsulunu və ya real hadisəni kağız üzərinə köçürüb, tarixin yaddaşına atmazdan əvvəl mütləq "dosta gənəşmək" lazımdır. Necə deyirlər, - "məsləhətli don gen olar". Bir cümləni yazarkən düşünün ki, nə vaxtsa bu sətirləri saatlarla qızmar Günəşin istisində qanlı döyüşün od-alovunu unudan və ya şıdırğı yağışın altında islanıb, çim su mundirdə ayağını qoymağa bir barmaq quru yer axtarışında soyuq güllənin hər an bəxş edə biləcəyi buz kimi ölümü unudaraq, ilan-çayınlı, qarlı-şaxtalı, çovğunlu-boranlı məşəqqətli yollar keçərək sağ qalmış əsgərlə yanaşı, həmin döyüşləri təşkil edən, tək-tək əsgərləri deyil, yüzlərlə, minlərlə nəfərlərdən ibarət bölmələri şahmat taxtasındaki fiqurlar kimi döyüş sahəsinə düzən və hər nəfərinə görə məsuliyyət daşıyan, döyüşlərə rəhbərlik edən, müharibələ-

ri udan, bəzən uduzan - bu qaçılmazdır - generallar da oxuya bilər... Düşünürəm ki, hərbi mövzulu yazının uğurlu alınmasının birinci şərti yazarın hadisələrə reala yaxın təfəkkürlə baxmasından, və qəti olaraq hissə qapılmasından ibarət ola bilər. Bu yazıdan əvvəlki on beşinci və on altıncı yazılardakı prinsipə sadıq qalaraq, yenə böyük əksəriyyətimizə məlum olan yazılar və onların əsərləri üzərindən mühakimə yürüdərək bu məsələyə aydınlıq gətirməyə çalışacağam. Bu söhbətə başlamazdan əvvəl kiçik bir haşiyə çıxmaq istəyirəm:

HAŞİYƏ:

Bəşər övladı əlinə qələm alan gündən onu əsas iki məsələ; döyüş və eşq düşündürüb. Demək olar ki, lap qədimdən üzübəri yazı nümunələri ya döyüş və ov səhnələri ilə zəngin müharibələrdən, ya da eşqi, sevgini tərənnüm edən məhəbbət dastanlarından ibarət olub. Ən uğurlu nümunələr bu iki mövzunun birlikdə işləndiyi, hadisələrin həmahəng inkişaf etdiyi əsərlərdir. Belə nümunələr lap qədim zamanlardan mövcuddur və günümüzdə də var. Bu hadisə öz-özlüyündə onu göstərir ki, dünya nə qədər rəngarəng, hadisələrlə zəngin görsənsə də əslində onun bircə rəngi var, bizim onu hansı məqamda, hansı rəngdə görməyimizdən asılı olmayaraq, dünya qırmızı rəngdədir. Dünya müharibələrin qırmızı qanı, eşq məclislərinin qırmızı şərabı rəngdədir. İddia edirəm ki, dünyada təkcə bircə əsl rəng var o da qırmızıdır, al-qırmızı... Yerdə qalan ağdan qarayadək olan rənglər sadəcə qırmızının ağa doğru şölğunlaşmasından, nəhayətdə "AĞ"dan - XEYİR (GÜNDÜZ) - və qaraya doğru tündləşməsindən sonda "QARA" dan - ŞƏR (GECƏ) - ibarətdir. Al-qırmızı rəng bu spektrin düz mərkəzində dayanır və həyat mənbəyi rolunda çıxış edir. Yəni ki, bəşər övladının kəşf edib, əldə etdiyi ilk rəng də məhz qırmızı, al-qırmızı olmuşdur. Bu proses çox sadə - insanın özü yaralandı və ya ovladığı ovun axan qanı ora-bura bulaşdıqda (yəqin ki, insan əlini ocaq qalamazdan əvvəl yaralayıb) baş verə bi-

lirdi... Çox güman ki, insan oğlu ilk müharibənin başlaması xəbərini də, elə ilk sevgi məktubunu da məhz öz qanı ilə, qırmızı rəngdə yazmışdır...

Yuxarıda, haşiyədə tanış olduğumuz məlumatlar üzərindən belə bir mühakimə yürütmək olar ki, qırmızı elə, mükəmməliyin rəngidir. Al-qırmızı rəng əslində elə, mükəmməllikdir. Özündə sevgi ilə nifrət, savaşa barış, sülh ilə müharibəni birləşdirən vəhdətin, birliyin, tamlığın, bərabərliyin simvoludur, qırmızı... Bəli, məhz tamlığın, mükəmməliyin rəmzidir, qırmızı... Yerdə qalan rənglər onun çalarları, sadəcə bu rəngin mövcudluğunu göstərmək, mütləq hakimiyyətini sübut etmək üçündür.

Mətləbdən uzaqlaşmayaq, əlbəttə, yazılı nümunələrin içərisində misal göstərmək üçün belə bir əsər var. Hansı ki, onu böyük əminliklə qırmızı, mükəmməl adlandırmaq olar. Bu, dahi Lev Tolstoyun "Hərb və sülh" əsəridir. Əslində əsərin adı artıq özü barədə tam məlumat verir. Ancaq, bu sadəcə təsadüfi belə seçilmiş maraqlı, cəlbədicə ad da ola bilərdi. Əsərlə tanış olanlar bilir ki, bu belə deyil. "Hərb və sülh" yuxarıda sadalanmış və sadalanmamış bütün vacib kriteriyalara, meyarlara tam cavab verən mükəmməl bir əsərdir. Olduqca geniş spektrli müşahidə qabiliyyətinə, vacib biliklərə, dərin dünyagörüşünə malik olan böyük sənətkar döyüş səhnələrindəki ən xırda detalları, rütbə və statuslardan asılı olmayaraq hərbiçilərin hiss və fəaliyyətlərini, mülki həyatda olan münasibətləri, sevgi məsələlərini elə yüksək zərgər dəqiqliyi ilə təqdim etmişdir ki, sadəcə deməyə söz tapmırsan. Bu əsərdən bütün insanlığa tövsiyə ola biləcək bir vacib mesaj da çıxır. Qərarlılıq, elə yoxluğun özünə bərabərdir. "Etməyib peşman olmaqdan, et peşman ol..." - deyir mütəfəkkir. Bəli, dahi Lev Tolstoyun, məşhur "Hərb və sülh"-ü mükəmməldir. Ancaq, görə, bu əsər müasir Azərbaycan oxucusunun tələblərinə cavab verirmi? Mən deyirdim ki, çox az bir qisim oxucu kütləsi bu cür iri həcmli əsərlərə maraq göstərib oxuyur. Nə qədər

dəyərli və mükəmməl olsa da ilk baxışda müasir gənclərin olduqca böyük əksəriyyəti üçün "KİM OXUYACAQ???" baryeri yaradan belə vacib əsərlər günümüzdə rəflərdə qalmağa məhkumdur. "Hərb və sülh"-ü misal çəkməkdə məqsədim sadəcə böyük əksəriyyətimizə məlum olan, tanışığımız belə bir əsərin varlığını xatırlatmaqdan ibarətdir. "Hərb və sülh" ümumi bir əsər olsa da, sırf hərbi mövzulu yazılar üzərində işləyən yazarlarımız bu, məlum və məşhur əsərdən faydalana bilərlər. Sual ola bilər ki, bu əsər təkdirmi? Yəni heç alternativ variant yoxdurmu? Bu suala böyük əminliklə belə cavab verərəm ki, Miladi ilə 19 fevral 2019 - cu il saat 13:31 - ə qədər mənə ikinci belə bir variant məlum deyil. İndi fikrimi əsəlandırmaq üçün yenə böyük əksəriyyətimizə məlum, məşhur nümunələrdən istifadə etməklə qısa açıqlama verəcəyəm. Başqa - başqa nümunələrə keçməzdən əvvəl ümumi olaraq onu qeyd etmək istəyirəm ki, sovet ədəbiyyatı döyüş yolu keçmiş müxtəlif rütbəli zabit memuarlarından tutmuş, olduqca dəyərli sovet yazıçılarından müharibədən, qələbədən bəhs edən əsərləri ilə zəngin idi. Sovet dövrünün kitabxanaları xidmət etdiyi ideologiyadan asılı olmayaraq hərbi mövzulu əsərlərlə yetərin, tam təmin olunmuşdular. Və biz istər-istəməz bu nümunələrlə tanış olurduq. Sovet yazıçılarından əlavə rus dilinə çoxlu tərcümələr də olurdu. Yeni bizim şəxsiyyət kimi formalaşdığımız dövrdə hərbi mövzulu yazıların qıtlığı olmayıb. Ayrı-ayrı məşhurlara gəldikdə, gənclər arasında yaygın şəkildə mütaliə olunan Remark tam birtərəfli yazıb. Onun haqqında dördüncü yazıda ətraflı yazmışam. Remarkın yazdıqlarının nəinki, bizim gəncliyə faydası var, hətta düzgün başa düşülmədikdə zərərli ola bilər. Sonra, məsələn vaxtında rus dilində belə bir əsərlə tanış olmuşdum (öz dilimizdə rast gəlməmişəm və adı tərcümə edəndə də çox uyğunsuzluq yarandığına görə belə qeyd edirəm - əvvəlcədən üzr istəyirəm) müəllifi Kirst Qans olan "Fabrika ofiüerov". Məşhurdur ancaq yenə bir-

tərəfli, çatışmazlıqlarla dolu olan əsər. Ümumiyyətlə istər qərb, istər sovet - rus ədəbiyyat nümunələrində ya xidmət etdiyi ideologiyadan dolayı, ya sadəcə məlumatlılıqdan natamam hərbi mövzulu əsərlər çoxdur.

Ümumi olaraq keçid üçün bundan əvvəl "Yazarlar və yazılar" adlı on beşinci yazıda da adlarını çəkdiyim Vasiliy Yan və Tarle, eyni zamanda onların yazdıqları bir neçə əsər haqqında qısa fikir bildirmək istəyirəm. Vasiliy Yan və onun digər əsərləri ilə yanaşı xüsusi ilə diqqət çəkən, faydalı ola biləcək "Çingiz Xan" , "Kurqanlardan gələn işıq" tarixi -müharibələrlə dolu romanları. Tarle (Evqə?niy Vi?ktoroviç Ta?rle) və onun da müharibə mövzulu digər əsərləri ilə yanaşı "Napoleon" əsəri. Tarle bu əsərdə Napoleonnun timsalında çəlimsiz, cılız lakin, olduqca çalışqan bir uşaqdan ölkələr fəth edən, papanı hüzuruna gətirən, fəthə qədər inkişaf etmiş, anında mühüm qərarlar verməyi bacaran, müharibə qərarları alanda qətiyyətli sərkərdə, döyüşdə öndə gedən, cəsur, qələbəyə susamış əsgər, sevgidə aciz və eyni zamanda odlu - atəşli aşiq, idarəetmədə incə, adi detallı da unutmayan, dərin düşüncəli, sonunda baş əymədən təslim olmağı bacaran insan obrazı yaratmağı bacarmışdır. Bu iki yazardan və onların yazdıqlarından bəhrələnmək olar.

Qismən nümunə ola biləcək, yeni müəyyən məqamlarda faydalanmaq mümkün olan Ernest Heminqvey, Sent-Ekzüperi barədə onu qeyd edə bilərəm ki, bu yazarların təsvirləri, ifadə vasitələri güclüdür.

Belə ümumi baxışdan sonra dünya ədəbiyyatından üç yazar və üç əsər timsalında fikirlərimi daha dəqiq formada Sizə çatdırmağa çalışacağam. Bu əsərlərin birində hərbiçinin mülki həyatda hissləri və istəkləri, ikincisində həm mülki, həm də xidmətdə olan hissləri və fəaliyyəti, üçüncüsündə isə həm mülki, həm xidməti, həm də döyüşdə başına gələnlər, düşdüyü real vəziyyətlər, həyat həqiqətləri oxucunun gözləri önündə canlanır...

(ardı növbəti sayımızda)

